

15 november 2022

Justitiedepartementet
ju.remissvar@regeringskansliet.se
Kopia till
ju.L5@regeringskansliet.se
Diarienummer Ju2022/02651

Förslag till Straffansvar för psykisk våld Ds 2022:18

Synpunkter från Roks, Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejourer i Sverige

I promemorian föreslås en kriminalisering av psykiskt våld.

Roks avstyrker förslaget.

Sammanfattande synpunkter

Glappet mellan promemorians fördjupade våldsförståelse och den förståelse av våld som präglar samhället generellt är mycket stort. Roks ser av det skälet inga förutsättningar för att bestämmelsen kommer att tillämpas på sätt som fyller en främjande funktion för kvinnor.

Roks menar att promemorian saknar en analys av konsekvenserna för kvinnor, tjejer och barn av att införa en brottstyp som psykiskt våld (jfr Istanbulkonventionen, kap 3 art 12.3).

I sämsta fall ger kriminaliseringen stereotypa påståenden om kvinnors psykiska våldspotential juridiskt fäste.

Närmare om Roks inställning

Roks instämmer i promemorians beskrivningar av det psykiska våldets omfattning och dess allvarliga verkningar liksom i den förtjänstfullt gjorda beskrivningen av det psykiska våldets notoriskt svårfångade karaktär.

Roks instämmer i att psykiskt våld är en vital del av mäns våld mot kvinnor inom nära relationer och att agerande som utgör psykiskt våld är straffvärt. Roks kvinnojourer

och tjejjourer möter otaliga, vida skiftande, beskrivningar av hur psykiskt våld tar sig uttryck.

Precis som framhålls i promemorian låter sig dessa skiftande uttryck inte beskrivas preciserat. Roks ser därför mycket stora tillämpningsproblem med förslaget, såväl vad avser förutsebarhet som legalitet. Givet detta finns en risk att endast ett fåtal av de faktiska brottsliga gärningar som begås blir lagförda. Erfarenheter från Danmark visar att så är fallet.

Bortom legalitetsproblemen - attitydproblemen

Det sagda innebär iofs som värst att kriminaliseringen blir verkningslös, eller kanske ändå och till och med allmänpreventiv. Det sista vore mycket bra men Roks menar att problem med den föreslagna kriminaliseringen finns på andra håll.

En central aspekt av de problem som finns rör de över tid existerande svårigheterna att lagföra mäns våld mot kvinnor.

Roks ser att otaliga män som utsätter kvinnor för våld går ostraffade. Saken beror bland annat på att det finns lagar som inte används, en polismyndighet som saknar resurser för att utreda och domstolar som saknar kunskap. Grov kvinnofridskränkning är en sådan lagstiftning som inte används i den utsträckning som behövs för att arbetet mot mäns våld mot kvinnor ska få ett slut.¹

Grov kvinnofridskränkning har samtidigt givits höjda straffsatser, parallellt med att användandet minskar. Roks ser en fara med det. Att straffsatserna höjs betyder att färre brott av "lindrig" karaktär ryms inom ramen för brottet. Det, och att brottsrubriceringen används allt mer sällan, innebär att den fridskränkande - den psykiska - dimensionen av mäns våld mot kvinnor har fått svårare att synas i svensk straffrätt.

Denna utveckling kunde användas för att förorda en särskild kriminalisering av psykiskt våld. Roks menar dock att den speglar en ovilja hos domstolar att anlägga ett könat och sammanhållet perspektiv på våldsutövning, vilket ger en tydlig anvisning om att ett så komplext och otydligt brott som psykiskt våld kommer att få synnerligen svårt att få genomslag i rättsskipningen.

Stort glapp mellan promemoria och samhälle

Parallellt med och knutet till den minskade användningen av brottet grov kvinnofridskränkning märks en fragmentering och könsneutralisering av förståelsen av våld i samhälle och politik. Centralt i denna utveckling är att kön och våld separeras och kvinnors våldutsatthet förstås, inte i termer av en könad process som

¹ Grov kvinnofridskränkning är en lagstiftning som är unik i världen. Konstruktionen av brottet gör att flera brott av lindrigare karaktär tagna tillsammans kan anses utgöra ett grovt brott. Brottet är ett känt redskap över hela världen och en milstolpe i Sveriges jämställdhetspolitik. Brå:s utredning visar att från 2009 har antalet anmälda brott och antalet lagföringar minskat. Personupplklaringsprocenten för grov kvinnofridskränkning var som högst 2003 och 2004 och har därefter halverats. Samtidigt som vi vet att våldet inte minskar.

äger rum i ett könsojämlikt samhälle, utan som enstaka händelser av åtskilda våldsformer, som antas drabba kvinnor/tjejer för att de är en "utsatt grupp", en riskgrupp.

Roks vill därför framhålla att promemorians nyanserade förståelse av dynamiken i våldsprocessen, där det psykiska våldsdimensionerna är centrala, står mycket långt ifrån den förståelse som genomsyrar tidigare regeringars och myndigheters handlingsplaner och styrdokument och många gånger domstolarnas. Faktum är att politiken på området "mäns våld mot kvinnor" (nu ofta "våld i nära relation") sedan många år har distanserat sig fundamentalt från den förståelse som ger redskapen att förstå det psykiska våldets våldsamma kraft; dess oupplösliga förbindelse med makt och kontroll, utspelat på en könad arena (Holmberg & Holst 2021).

I glappet – nya begrepp

Inom ramen för den könsneutrala, fragmenterade dagsförståelse av våld som har trätt istället, hörs allt oftare begreppet "psykiskt våld" användas som en egen våldsform. Inte sällan sker det tillsammans med begrepp som "narcissist" och "psykopat". Det vill säga begrepp som medikaliserar mäns våldsutövande och även gör förövare och offer könsneutrala och våldet likaså.

Roks har därför under senare tid allt mer funderat på begreppet psykiskt våld och varför det har givits en så framträdande plats i media och politik, samtidigt som en nyanserad, könad, förståelse av mäns våld mot kvinnor hör historien till.

...som öppnar för förövaren

En fara vi ser är att begreppet "psykiskt våld" kommer att öppna ytor för förövande män att rikta anklagelser mot kvinnor som de har varit våldsamma mot, för att hon har utsatt honom för psykiskt våld.

Här finns rikt stöd i djupt liggande folkföreställningar om kvinnors psykiska våldskapital, medan män knyts till utövande av det fysiska våldet (sexuellt våld tenderar att glömmas bort här): Stereotypa föreställningar om kvinnor som manipulativa, svartsjuka och "passivt aggressiva" har starkt fäste i Sverige. Det är bara att gå till första kommentarsfält under en kvällstidningsartikel om frågan så trängs kommentarerna om kvinnors benägenhet att vara psykiskt våldsamma (medan män sägs bruka fysiskt våld). I den jämställdhetsorienterade kultur som Sverige är kan också tankar om ett sådant, "jämställt våld", antas särskilt lätt få fäste, dvs att män och kvinnor i princip är lika våldsbenägna men att könen väljer olika former av av våld och att psykiskt våld är "kvinnornas vapen".

Psykiskt våld finns inte i ett vacuum

Roks vill därför framhålla att psykiskt våld hör starkt samman med såväl fysiskt som sexuellt våld. Det är svårt att tänka sig kraften i det psykiska våldet utan att inrymma ett latent, om så djupt liggande, hot om ett fysiskt angrepp. Den kvinna, vidare, som lever med en psykiskt misshandlande man är även utsatt för sexuellt våld i den mån sexuell samvaro är del av relationen. Att ha sexuell kontakt med den person som

underminerat ens självkänsla och kanske förståelse av verkligheten är att befinna sig i en mycket utsatt situation.

Givet omfattningen och frekvensen av mäns våld mot kvinnor och den könade karaktär som våldet har, är psykiskt våld en våldsform som ligger nära vad som män kan aktualisera mot kvinnor, medan motsvarande våldskapital inte finns att tillgå hos kvinnor mot män.

Roks menar att utredningen inte fullt ut drar ut konsekvenserna av detta. Utredningen saknar mycket riktigt en analys av konsekvenserna, för kvinnor, tjejer och barn av att införa en brottstyp som psykiskt våld. En sådan analys ska alltid genomföras enligt Istanbulkonventionen, 3 kap art 12.3. Den hade kunnat visa att den omgivning i vilken det föreslagna brottet ska tillämpas inte rymmer förutsättningar för att föra de komplexa och könade resonemang som våldsformen kräver.

Så länge statens insatser vilar på en könsneutral våldsförståels till exempel, med satsningar på förövande män inom socialtjänsten istället för lagföring och hantering inom kriminalvården, och så länge "psykiskt våld" är så pass outforskat som vetenskapligt begrepp som det är men så inramat av folkliga föreställningar till men för kvinnor, saknas förutsättningar att kriminaliseringen ska ge önskade effekter för kvinnor. Den kan till och med bli destruktiv.

Sammanfattning

Roks avstyrker förslaget eftersom vi ser att generiska svårigheter som rör tillämpningen finns, liksom att stora kunskapsmässiga hinder ligger i vägen för att kriminaliseringens ska kunna få önskat genomslag. Vi menar att kriminaliseringen kan antas i bästa fall bli verkningslös men att risker för kvinnor (som inte har vägts in i utredningen) också kan inträda.

I detta ärende har Roks ordförande Jenny Westerstrand beslutat.

Yttrandet är författat av Roks vice ordförande Adine Samadi och Roks ordförande Jenny Westerstrand.

Referenser:

Holmberg, Carin & Holst, Wineca (2021) *Oslagbara damer Fragment ur Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige (Roks) historia*. Roks.